การพัฒนาทักษะการป้องกันตนเองเพื่อความปลอดภัย ในการคัดแยกขยะ ของแรงงานชาวกัมพูชา ในกรุงเทพมหานคร

The Development of Self-Protection Skills for Safety in Waste Sorting among Cambodian Workers in Bangkok

Channa Phon[1], ประเสริฐ บุปผาสุข[2] และ สุรัตน์ พักน้อย[3]

Channa Phon[1], Prasert Buppasuk[2] and Surat Paknoi[3]

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: [1]Ctrak81@gmail.com

Received July 31, 2025; **Revised** September 14, 2025; **Accepted** March 5, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้นี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความปลอดภัยของแรงงานคัดแยกขยะชาวกัมพูชาในกรุงเทพมหานคร 2) แนวทางการพัฒนาทักษะการป้องกันตนเองเพื่อความปลอดภัยในการคัดแยกขยะ 3) เสนอรูปแบบการพัฒนาทักษะที่เหมาะสม การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง จำนวน 25 คน ประกอบด้วยแรงงาน นายจ้าง และผู้เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม ข้อมูลที่ได้ถูกวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยสำคัญที่กำหนดพฤติกรรมการป้องกันตนเอง ได้แก่ ความรู้และทัศนคติด้านความปลอดภัย ความสามารถด้านภาษาไทยขั้นพื้นฐาน และประสบการณ์การทำงาน 2) แนวทางการพัฒนาทักษะควรมุ่งเน้นการใช้สื่อสองภาษา การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และการสร้างผู้นำแรงงานเป็นพี่เลี้ยง พร้อมการสนับสนุนจากสิ่งแวดล้อมการทำงาน 3) ข้อค้นพบถูกสังเคราะห์เป็น โมเดล SSECW ประกอบด้วยการสร้างความตระหนักรู้ การให้ความรู้ด้านความปลอดภัย การจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อความปลอดภัย การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และการเสริมพลังให้แรงงานมีความเป็นเจ้าของต่อการป้องกันตนเอง องค์ความรู้นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนามาตรการความปลอดภัยในศูนย์คัดแยกขยะเมืองใหญ่ และลดความเสี่ยงในการทำงานของแรงงานข้ามชาติอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: แรงงานข้ามชาติ; ความปลอดภัยในการทำงาน; การคัดแยกขยะ; การป้องกันตนเอง; การพัฒนาทักษะ; โมเดล SSECW

Abstract

This study aimed (1) to examine the factors associated with safety behaviors of Cambodian waste–sorting workers in Bangkok, (2) to explore approaches for developing self–protection skills for occupational safety in waste–sorting, and (3) to propose an appropriate skill development model. A qualitative research design was employed, with purposive sampling of 25 participants, including workers, employers, and related stakeholders. Data were collected through in–depth interviews, participant observations, and focus group discussions, and were analyzed using content analysis. The results revealed that (1) the key determinants of self–protection behaviors included safety knowledge and attitudes, basic Thai language proficiency, and work experience; (2) effective approaches to skill development should emphasize bilingual media, practical training workshops, and the establishment of peer labor leaders as mentors, supported by a safe working environment; and (3) the findings were synthesized into the SSECW model, which consists of raising awareness, providing safety knowledge, creating a supportive environment, promoting community participation, and empowering workers to take ownership of their self–protection. This body of knowledge can be applied to enhance safety measures in urban waste–sorting centers and sustainably reduce occupational risks among migrant workers.

Keywords: Migrant Workers; Occupational Safety; Waste Sorting; Self–Protection; Skill Development; SSECW Model

บทนำ

ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยเป็นหนึ่งในความท้าทายสำคัญของเมืองใหญ่ทั่วโลก โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครซึ่งมีปริมาณขยะมูลฝอยเฉลี่ยมากกว่า 9,500 ตันต่อวัน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี (Pollution Control Department, 2023) แม้ว่าหน่วยงานท้องถิ่นจะมีระบบเก็บ ขน และกำจัดขยะ แต่ยังมีขยะจำนวนมากที่เข้าสู่กระบวนการคัดแยกและรีไซเคิลโดยแรงงานนอกระบบ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการลดปริมาณขยะที่ต้องฝังกลบหรือเผาทำลาย แรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะแรงงานชาวกัมพูชา เป็นกลุ่มหลักที่ทำงานในศูนย์คัดแยกขยะและชุมชนหลายแห่งทั่วกรุงเทพฯ แรงงานเหล่านี้ทำงานในสภาพที่เต็มไปด้วยความเสี่ยง ไม่ว่าจะเป็นการสัมผัสวัสดุมีคม ขยะติดเชื้อ สารเคมีอันตราย ฝุ่นละออง รวมถึงการทำงานซ้ำ ๆ ในท่าทางที่ไม่เหมาะสม ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้แรงงานข้ามชาติมีความเปราะบางต่ออุบัติเหตุและโรคจากการทำงาน (Kusuwan & Sukonthasab (2025) ยิ่งไปกว่านั้น แรงงานจำนวนมากยังเผชิญข้อจำกัดด้าน

ภาษาและสถานะทางกฎหมาย ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิด้านความปลอดภัย การฝึกอบรม หรือแม้แต่การใช้สิทธิตามระบบประกันสังคมและกองทุนเงินทดแทนได้อย่างทั่วถึง (Yotwilai, 2024) สถานการณ์นี้สะท้อนถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างที่ยังไม่ถูกแก้ไข

รายงานขององค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM, 2022) ระบุว่าแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยมักทำงานในสภาพที่มีความเสี่ยงสูง โดยเฉพาะแรงงานนอกระบบที่ไม่ได้รับอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลที่เพียงพอ และไม่ผ่านการอบรมด้านความปลอดภัยอย่างเป็นทางการ เช่นเดียวกับงานของ (Wongrathanandha & Srijaroentham, 2024) ที่พบว่าแรงงานนอกระบบในเขตเมืองประสบปัญหาด้านสุขภาพจากฝุ่น สารเคมี และอาการเจ็บปวดกล้ามเนื้อจากการทำงานซ้ำ ๆ ขณะที่งานของ Labour, Waste and the Circular Economy in Bangkok (SEI, 2021) ยังสะท้อนว่าแรงงานเก็บขยะและคัดแยกมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจหมุนเวียน แต่กลับขาดการคุ้มครองด้านแรงงานและสิทธิขั้นพื้นฐาน

นอกจากนี้ ความปลอดภัยในการทำงานยังเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 3 (สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี) และเป้าหมายที่ 8 (งานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ) การเพิกเฉยต่อสุขภาพและความปลอดภัยของแรงงานไม่เพียงแต่กระทบต่อคุณภาพชีวิตของแรงงานข้ามชาติเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะและความยั่งยืนของเมืองโดยรวม (United Nations, 2015)

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมยังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาลงลึกเฉพาะแรงงานชาวกัมพูชาในศูนย์คัดแยกขยะของกรุงเทพมหานคร ทั้งที่กลุ่มแรงงานนี้มีลักษณะเฉพาะด้านภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่แตกต่าง ช่องว่างดังกล่าวตอกย้ำความจำเป็นของการวิจัยที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ปัจจัยพฤติกรรมการป้องกันตนเองของแรงงานชาวกัมพูชา การศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะ และการออกแบบโมเดลที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การสร้างมาตรการที่ยั่งยืน

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นที่จะทำความเข้าใจปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการป้องกันตนเองของแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาที่ทำงานคัดแยกขยะในกรุงเทพมหานคร ควบคู่กับการสำรวจแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาทักษะการป้องกันตนเองของแรงงานกลุ่มนี้ เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาทักษะที่สอดคล้องกับบริบทจริง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในเชิงปฏิบัติและเชิงนโยบาย ในการยกระดับมาตรการความปลอดภัยของศูนย์คัดแยกขยะเมืองใหญ่อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความปลอดภัยของแรงงานคัดแยกขยะชาวกัมพูชาในกรุงเทพมหานคร

2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะการป้องกันตนเองเพื่อความปลอดภัยในการคัดแยกขยะของแรงงานชาวกัมพูชาในกรุงเทพมหานคร

3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาทักษะการป้องกันตนเองเพื่อความปลอดภัยในการคัดแยกขยะของแรงงานชาวกัมพูชาในกรุงเทพมหานคร

การทบทวนวรรณกรรม

บริบทแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย

ประเด็นด้านสุขภาพและความปลอดภัยของแรงงานข้ามชาติเป็นหัวข้อที่ได้รับความสนใจมากขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจากแรงงานกลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศเจ้าบ้าน แต่กลับเป็นกลุ่มที่เผชิญความเปราะบางมากที่สุด ทั้งจากข้อจำกัดทางกฎหมาย การสื่อสาร และสภาพแวดล้อมการทำงาน งานวิจัยในประเทศไทยและต่างประเทศต่างยืนยันว่าแรงงานข้ามชาติมักทำงานในสภาพที่มีความเสี่ยงสูง แต่เข้าถึงมาตรการป้องกันและการคุ้มครองได้น้อยกว่ากลุ่มแรงงานในระบบ (Yotwilai, 2024) การศึกษาของ Kunpeuk และคณะ (2022) ชี้ว่า แม้รัฐบาลไทยจะมีนโยบายด้านสุขภาพและสวัสดิการสำหรับแรงงานข้ามชาติ แต่ในทางปฏิบัติแรงงานจำนวนมากยังไม่สามารถเข้าถึงบริการได้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด–19 ที่ปัญหาดังกล่าวยิ่งรุนแรงขึ้น

สุขภาพและความปลอดภัยของแรงงานคัดแยกขยะ

ในบริบทของแรงงานชาวกัมพูชา งานวิจัยของ Nget และคณะ (2022) วิเคราะห์สถานะสุขภาพแบบองค์รวม พบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และการเข้าถึงข้อมูลด้านสุขภาพ ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตและความสามารถในการป้องกันตนเองของแรงงาน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนามาตรการด้านความปลอดภัยที่คำนึงถึงบริบททางวัฒนธรรมและภาษา เพราะการสื่อสารที่ไม่เข้าใจตรงกันอาจนำไปสู่การปฏิบัติงานที่ไม่ปลอดภัยได้สำหรับแรงงานคัดแยกขยะโดยเฉพาะ ผลการศึกษาของ Archer และ Adelina (2021) ในกรุงเทพมหานคร พบว่าแรงงานจำนวนมากปฏิบัติงานโดยไม่มีอุปกรณ์ป้องกันตนเองที่เหมาะสม และต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่อสุขภาพจากการสัมผัสฝุ่นละออง ของมีคม และขยะติดเชื้อ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ Ngwira และคณะ (2024) ซึ่งศึกษาผู้ปฏิบัติงานเก็บและคัดแยกขยะในประเทศกำลังพัฒนา โดยพบว่าแม้ผู้ปฏิบัติงานตระหนักถึงอันตรายจากงาน แต่การใช้ PPE ยังไม่ต่อเนื่อง และขึ้นอยู่กับการสนับสนุนด้านทรัพยากรและวัฒนธรรมการทำงาน กล่าวคือ ความรู้เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากขาดระบบสนับสนุนที่เหมาะสม พฤติกรรมการป้องกันตนเองย่อมไม่เกิดขึ้นจริงในระยะยาว

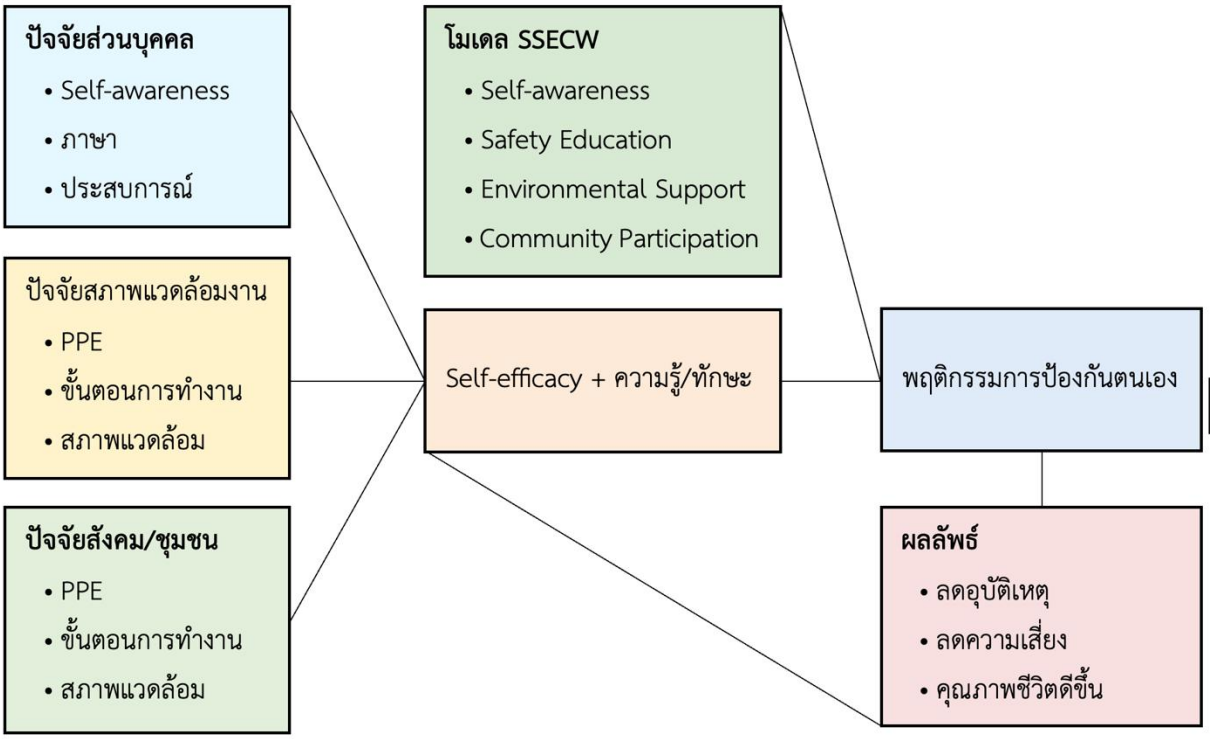
แนวทางการพัฒนาทักษะด้านความปลอดภัย

ในเชิงนโยบาย องค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM, 2022) ได้เสนอแนวคิดว่าการจัดการความปลอดภัยของแรงงานข้ามชาติจำเป็นต้องออกแบบมาตรการที่สอดคล้องกับภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของแรงงาน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอจากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่แนะนำให้ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) และการสร้างเครือข่ายพี่เลี้ยงภายในกลุ่มแรงงาน เพื่อให้แรงงานสามารถเรียนรู้การป้องกันตนเองจากประสบการณ์ตรงและจากตัวอย่างของเพื่อนร่วมงาน

การทบทวนวรรณกรรมทั้งหมดนี้สะท้อนว่า แม้งานวิจัยที่ผ่านมาจะให้ความสำคัญกับแรงงานข้ามชาติและแรงงานนอกระบบในหลายภาคส่วน แต่ยังไม่พบการศึกษาที่เจาะลึกแรงงานชาวกัมพูชาในศูนย์คัดแยกขยะของกรุงเทพมหานครอย่างเป็นระบบ ทั้งที่แรงงานกลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญและมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่าง การขาดงานวิจัยในประเด็นดังกล่าวก่อให้เกิด “ช่องว่างความรู้” (knowledge gap) ที่จำเป็นต้องได้รับการเติมเต็ม เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาทักษะการป้องกันตนเองที่ตอบสนองต่อบริบทจริงของแรงงาน และสามารถนำไปปรับใช้เป็นมาตรการเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติได้อย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยสภาพแวดล้อมการทำงาน และปัจจัยสังคม/ชุมชน ที่ส่งผลต่อการสร้าง self-efficacy และทักษะเชิงปฏิบัติ นำไปสู่พฤติกรรมการป้องกันตนเองและผลลัพธ์ด้านความปลอดภัยของแรงงานคัดแยกขยะชาวกัมพูชา

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งทำความเข้าใจปัจจัย พฤติกรรม และบริบทการปฏิบัติงานของแรงงานคัดแยกขยะชาวกัมพูชาในกรุงเทพมหานคร ผ่านการเก็บข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่ม และวิเคราะห์เชิงเนื้อหาอย่างเป็นระบบ

ประชากรและผู้ให้ข้อมูล

ผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการคัดแยกขยะ ได้แก่ แรงงานคัดแยกขยะชาวกัมพูชา ผู้ประกอบการ/นายจ้าง และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ผู้ปฏิบัติงานด้านสาธารณสุข

กลุ่มตัวอย่างและการคัดเลือก

ใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมทั้งสิ้น 25 คน ครอบคลุม 3 กลุ่ม คือ

1. แรงงานคัดแยกขยะชาวกัมพูชา เพื่อให้ข้อมูลเชิงประสบการณ์และพฤติกรรมหน้างาน

2. ผู้ประกอบการ/นายจ้างศูนย์คัดแยกขยะ เพื่อสะท้อนมาตรการและการสนับสนุนด้านความปลอดภัย

3. ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หรือผู้ปฏิบัติงานด้านสาธารณสุข เพื่อให้ข้อมูลเชิงระบบและเชื่อมโยงกับการจัดการความปลอดภัย

เกณฑ์คัดเข้า ได้แก่ อายุ 18 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการคัดแยกขยะ และยินยอมเข้าร่วมการวิจัยโดยสมัครใจ

พื้นที่และบริบทการศึกษา

ดำเนินการในชุมชนและศูนย์กำจัดมูลฝอยหนองแขม ในกรุงเทพมหานครที่มีแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาประกอบอาชีพคัดแยกขยะ เพื่อสะท้อนสภาพจริงของการทำงานและความเสี่ยงที่แรงงานเผชิญ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บข้อมูลประสบการณ์และมุมมองของผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อบันทึกพฤติกรรมการทำงาน การใช้ PPE และสภาพแวดล้อมหน้างาน

3. แนวทางการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และวิเคราะห์ประเด็นร่วมกัน

ระยะเวลาเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลภาคสนามดำเนินการระหว่าง เดือนเมษายน ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2567 โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม รวมจำนวนทั้งหมด 25 คน การเก็บข้อมูลจัดทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อสะท้อนสภาพจริงในช่วงเวลาที่แตกต่างกันและให้ครอบคลุมสถานการณ์หลากหลาย

การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล (Trustworthiness)

เพื่อให้ข้อมูลน่าเชื่อถือ ใช้การตรวจสอบแบบหลายวิธีและหลายแหล่ง (Triangulation) การตรวจสอบร่วมกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) บันทึกสะท้อนคิดของผู้วิจัย (Reflexive Notes) และการปรึกษากับผู้ทรงคุณวุฒิหรือเพื่อนวิจัย (Peer Debriefing) พร้อมจัดทำร่องรอยการวิจัย (Audit Trail) ครบถ้วน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยเริ่มจากการถอดเทปและจัดระเบียบข้อมูล จากนั้นทำการเข้ารหัส (Coding) และจัดกลุ่มเป็นธีม (Themes) เพื่อตีความและสังเคราะห์ประเด็นสำคัญเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Krippendorff, 2018)

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความปลอดภัยของแรงงานคัดแยกขยะชาวกัมพูชา ผลการศึกษาชี้ว่า พฤติกรรมความปลอดภัยของแรงงานมิได้เกิดจากองค์ประกอบเพียงมิติเดียว หากเป็นผลจาก การทำงานร่วมกันของปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยสภาพแวดล้อมการทำงาน และปัจจัยทางสังคม/ชุมชน ซึ่งเกื้อหนุนหรือบั่นทอนกันเป็นวงจรต่อเนื่อง แกนกลางที่ทำให้พฤติกรรมปลอดภัยยืนระยะได้คือ ความเชื่อมั่นในความสามารถของตน (self–efficacy) และ “ความรู้/ทักษะเชิงปฏิบัติ” ที่สะสมจากงานจริง เมื่อปัจจัยส่วนบุคคลเข้มแข็ง (ความรู้ ความตระหนัก ทักษะภาษา ประสบการณ์) จะเอื้อต่อการใช้มาตรการป้องกันได้สม่ำเสมอ แต่หาก สิ่งแวดล้อมการทำงานไม่เอื้อ (ขาดแคลน PPE ขั้นตอน/พื้นที่ไม่ปลอดภัย) หรือ แรงหนุนทางสังคมอ่อนแอ (กติกาองค์กรไม่ชัด การติดตามหลวม บรรทัดฐานทีมไม่เอื้อต่อความปลอดภัย) พฤติกรรมย่อมถดถอย แม้แรงงานตั้งใจดี ทั้งนี้ งานฉบับเต็มสรุปอย่างชัดเจนว่า การยกระดับพฤติกรรมความปลอดภัย “ต้องเริ่มจากการพัฒนาปัจจัยส่วนบุคคลไปพร้อมกับการจัดการสภาพแวดล้อมและกลไกสังคม” จึงจะเกิดผลอย่างยั่งยืน โดยภาพรวม ผลการวิจัยภาคสนามที่ดำเนินด้วยวงจรเรียนรู้–ปรับปรุงอย่างเป็นระบบ ยังยืนยัน ความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์กับข้อค้นพบว่าปัจจัยทั้งสามด้านเชื่อมสัมพันธ์กันและส่งผลจริงต่อพฤติกรรมของแรงงานในบริบทศูนย์คัดแยกขยะกรุงเทพมหานคร

2. แนวทางการพัฒนาทักษะการป้องกันตนเองเพื่อความปลอดภัย แนวทางที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีลักษณะ บูรณาการสองมิติหลัก ได้แก่ 1) มิติกระบวนการเรียนรู้—การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ การฝึกปฏิบัติจริง/จำลองสถานการณ์ การใช้สื่อสองภาษาเข้าใจง่าย และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อแปร “ความรู้” ให้เป็น “ทักษะที่ทำได้จริง” และเสริม self–efficacy ของแรงงาน และ 2) มิติการสนับสนุนเชิงโครงสร้างขององค์กร/พื้นที่ทำงาน—การจัดหา PPE ให้พอเพียง จัดเขตพื้นที่เสี่ยง ติดตั้งป้ายเตือน จัดจุดบริการอุปกรณ์ และมีกลไกติดตามสิ่งแวดล้อม–ความปลอดภัยเป็นกิจวัตร ทั้งสองมิติทำงานประสานกันเพื่อให้การปฏิบัติปลอดภัยเกิดขึ้นได้ในสภาพจริง ไม่ใช่เพียงตามคู่มือ ในเชิงกลยุทธ์เชิงปฏิบัติ ผลการวิจัยเสนอ ชุดมาตรการที่ปรับใช้ได้ทันทีในพื้นที่ ได้แก่ เปิดเวทีสะท้อนปัญหาและข้อเสนอแนะประจำ (feedback platform), จัดทำคู่มือ/ป้ายนำทางความปลอดภัยฉบับย่อสองภาษาแบบมีส่วนร่วม, แต่งตั้งผู้นำความปลอดภัย (safety leaders), ใช้ระบบพี่เลี้ยง (buddy system) และกลไกแรงจูงใจ/ยกย่องทีมที่ปฏิบัติได้ดี เพื่อค้ำยันบรรทัดฐานความปลอดภัยในหน้างานอย่างต่อเนื่อง มาตรการเหล่านี้ถูกพัฒนาขึ้นจากข้อมูลจริงของแรงงาน–นายจ้าง–ผู้เกี่ยวข้องในระบบคัดแยกขยะของกรุงเทพฯ และออกแบบให้ แรงงานเป็นศูนย์กลาง เพื่อเพิ่มโอกาสเกิดพฤติกรรมที่ยืนระยะได้

3. รูปแบบการพัฒนาทักษะที่เหมาะสม SSECW Model (Safety Skills Environment Model for Cambodian Waste Workers) จากการประมวลผลข้อมูลเชิงคุณภาพ งานวิจัยได้ สังเคราะห์ “SSECW Model” เป็นกรอบพัฒนาเชิงระบบสำหรับแรงงานชาวกัมพูชาในศูนย์คัดแยกขยะ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก (S–S–E–C) ได้แก่ (1) Self-awareness—สร้างการตระหนักรู้และเชื่อมโยงประสบการณ์กับความเสี่ยงในงาน เพื่อให้แรงงานเห็นคุณค่าของการป้องกันตนเองเป็นอันดับแรกของการเปลี่ยนพฤติกรรม, (2) Safety Education—การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เน้นปฏิบัติและสื่อสองภาษา, (3) Environment Support—สภาพแวดล้อมและอุปกรณ์/มาตรการที่เอื้อต่อความปลอดภัย (เช่น เขตพื้นที่เสี่ยง ป้ายเตือน จุดแจก PPE ระบบตรวจสอบพื้นที่), และ (4) Community Participation—การมีส่วนร่วมของแรงงาน เพื่อนร่วมงาน ผู้นำทีม/องค์กร และชุมชนแรงงาน ในการขับเคลื่อนและเฝ้าระวังร่วมกัน (รวมถึงกลไกติดตาม–ประเมินผล) องค์ประกอบทั้งสี่ทำงานร่วมกันเพื่อเสริม self-efficacy และทำให้พฤติกรรมปลอดภัยเกิดขึ้นได้จริงในระยะยาว

ผลลัพธ์ที่คาดหวังของ SSECW Model คือการลดอุบัติเหตุและการสัมผัสความเสี่ยง เพิ่มคุณภาพชีวิตของแรงงาน และก่อรูป วัฒนธรรมความปลอดภัยในสถานประกอบการ ซึ่งเมื่อผลลัพธ์เชิงบวกเกิดขึ้นจะย้อนกลับไป เสริมความมั่นใจและบรรทัดฐานทีม ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นวงจรสนับสนุนต่อเนื่อง ทั้งนี้งานฉบับเต็มสรุปไว้อย่างชัดเจนว่า การขับเคลื่อนภายใต้ SSECW ต้องบูรณาการ “มิติกระบวนการเรียนรู้–สื่อ/สิ่งแวดล้อม–การมีส่วนร่วมของแรงงาน” จึงจะได้ผลทั้งเชิงปฏิบัติและเชิงนโยบายต่อศูนย์คัดแยกขยะของกรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ การถอดบทเรียนจากภาคสนามระบุ เงื่อนไขความเป็นไปได้ ของการนำรูปแบบไปใช้จริงในระดับองค์กรและพื้นที่ ได้แก่ ความพร้อมของภาคส่วนรัฐเมื่อนิยามกรอบดำเนินงานชัดเจน การจัดตั้งกลไกภายในองค์กรดูแลความปลอดภัย และการรับรองพื้นที่เรียนรู้ปลอดภัยสำหรับแรงงาน ซึ่งทั้งหมดสนับสนุนการพัฒนาเชิงระบบของรูปแบบดังกล่าว

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยและกลไกที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมความปลอดภัยของแรงงานคัดแยกขยะชาวกัมพูชา ตลอดจนแนวทางการพัฒนาทักษะการป้องกันตนเองที่เหมาะสมกับบริบทวัฒนธรรมและภาษา การอภิปรายผลต่อไปนี้จะนำเสนอโดยจัดลำดับตามวัตถุประสงค์การวิจัยทั้งสามข้อ เพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อค้นพบที่สำคัญและการเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ที่มีอยู่

วัตถุประสงค์ที่ 1 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความปลอดภัยของแรงงานคัดแยกขยะชาวกัมพูชา ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมความปลอดภัยของแรงงานคัดแยกขยะชาวกัมพูชาไม่ได้เกิด

จากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากการทำงานร่วมกันของปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยสภาพแวดล้อมการทำงาน และปัจจัยทางสังคมและชุมชน โดยมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง (self–efficacy) และความรู้หรือทักษะเชิงปฏิบัติจากประสบการณ์ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้พฤติกรรมปลอดภัยเกิดขึ้นและคงอยู่ได้ในระยะยาว สอดคล้องกับแนวคิด Social Cognitive Theory ของ Bandura ที่อธิบายว่าพฤติกรรมเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อม และจะดำรงอยู่ได้เมื่อบุคคลรับรู้ว่าตนสามารถทำได้จริง (Bandura, 1986) ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานของ Kunpeuk et al. (2022) และ Nget et al. (2022) ที่ชี้ว่าทักษะภาษาและความรู้ด้านความปลอดภัยมีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมป้องกันของแรงงานข้ามชาติ

ในด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าการจัดหาอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลที่เพียงพอ การกำหนดขั้นตอนงานที่ชัดเจน และการดูแลพื้นที่ทำงานให้ปลอดภัย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้แรงงานสามารถปฏิบัติตามมาตรการได้จริงและต่อเนื่อง ตรงกับงานของ Archer และ Adelina (2021) ที่ชี้ว่าการจัดการด้านทรัพยากรและพื้นที่มีผลโดยตรงต่อความปลอดภัยของแรงงานเก็บและคัดแยกขยะในกรุงเทพฯ และยังสอดรับกับ Ngwira et al. (2024) ที่พบว่าปัจจัยสิ่งแวดล้อมเป็นตัวแปรสำคัญต่อความต่อเนื่องของการใช้ PPE

ในด้านสังคมและชุมชน บทบาทของนายจ้าง เพื่อนร่วมงาน และชุมชนมีความสำคัญต่อการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมที่สนับสนุนการปฏิบัติตามมาตรการความปลอดภัย สอดคล้องกับรายงานของ ILO (2020) และ IOM (2022) ที่เน้นว่าการส่งเสริมความปลอดภัยแรงงานข้ามชาติต้องอาศัยทั้งมาตรการระดับสถาบันและการหนุนเสริมจากชุมชนท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ที่ 2 แนวทางการพัฒนาทักษะการป้องกันตนเองเพื่อความปลอดภัย แนวทางการพัฒนาที่ได้จากการศึกษามีสองมิติที่ต้องดำเนินการควบคู่กัน คือมิติการเรียนรู้และมิติการสนับสนุนเชิงโครงสร้าง มิติการเรียนรู้เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การฝึกปฏิบัติและการใช้สื่อสองภาษาที่เข้าใจง่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb (1984) และแนวคิดการมีส่วนร่วมเพื่อเสริมพลังของ Freire (1970) ส่วนมิติการสนับสนุนเชิงโครงสร้างประกอบด้วยการจัดหา PPE ให้เพียงพอ การจัดระบบงานและพื้นที่ให้ปลอดภัย และการมีมาตรการตรวจตราและติดตามอย่างต่อเนื่อง ทั้งสองมิตินี้เสริมกันและช่วยให้แรงงานสามารถแปลงความรู้เป็นการปฏิบัติจริงได้

ผลการศึกษาเสนอแนวทางเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้ทันที เช่น การจัดเวทีสะท้อนปัญหาและข้อเสนอแนะเป็นประจำ การจัดทำคู่มือหรือป้ายความปลอดภัยสองภาษา การแต่งตั้งผู้นำความปลอดภัยและระบบพี่เลี้ยง การติดตามการใช้ PPE อย่างเชิงรุก และการจัดระบบแรงจูงใจเพื่อสนับสนุนทีมที่ปฏิบัติได้ดี มาตรการเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างบรรทัดฐานความปลอดภัยในหน้างานและลดข้อจำกัดด้านภาษาและวัฒนธรรมที่มักเป็นอุปสรรคของแรงงานข้ามชาติในกรุงเทพมหานคร (IOM, 2022)

วัตถุประสงค์ที่ 3 รูปแบบการพัฒนาทักษะที่เหมาะสม (SSECW Model) การสังเคราะห์องค์ความรู้จากสองวัตถุประสงค์แรกนำไปสู่ SSECW Model ซึ่งบูรณาการ Self-awareness, Safety Education, Environment Support, และ Community Participation เป็น “โครงนโยบายเชิงปฏิบัติการ” ที่วางแรงงานเป็นศูนย์กลาง จุดเด่นของรูปแบบคือ (1) ใช้ self-efficacy เป็นแกนขับเคลื่อนพฤติกรรม โดยโยงการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เข้ากับโจทย์จริงของงาน (2) สร้าง สภาพแวดล้อมเอื้อ ให้ปฏิบัติได้จริง ลดช่องว่างระหว่าง “รู้-ทำ” และ (3) พึ่ง ทุนทางสังคมของทีม/ชุมชนแรงงาน เป็นเครื่องมือยึดบรรทัดฐานร่วม องค์ประกอบทั้งสี่ทำงานแบบเสริมแรงกัน (mutually reinforcing) จึงมีศักยภาพสร้าง วัฒนธรรมความปลอดภัย ในสถานประกอบการ ไม่ใช่เพียงกิจกรรมอบรมครั้งคราว (Bandura, 1986; Kolb, 1984; ILO, 2020)

ในเชิงนัยยะ รูปแบบนี้ช่วยปิด “ช่องว่างการออกแบบ” ที่งานก่อนหน้าในกรุงเทพฯ ระบุไว้—กล่าวคือ จากเดิมที่เน้นให้ความรู้ทั่วไป ไปสู่การจัดแพ็กเกจ การเรียนรู้-ทรัพยากร-การมีส่วนร่วม ที่พอดีตัวกับแรงงานกัมพูชาในศูนย์คัดแยกขยะ (Archer & Adelina, 2021) ทั้งนี้ การขยายผลจำเป็นต้องมี เงื่อนไขความพร้อม ได้แก่ การตั้งกลไกภายในองค์กรกำกับความปลอดภัย การจัดงบ PPE อย่างเสถียร และการสนับสนุนด้านนโยบายระดับพื้นที่ (เช่น เอกสารสองภาษา มาตรฐานพื้นที่เสี่ยง) ซึ่งล้วนสอดคล้องกับทิศทางนานาชาติด้านความปลอดภัยแรงงานข้ามชาติ (IOM, 2022; ILO, 2020)

ท้ายสุด ผลเชิงคาดหวังของ SSECW ได้แก่ การลดการบาดเจ็บ การลดการสัมผัสความเสี่ยง และการเพิ่มคุณภาพชีวิตของแรงงาน ซึ่งจะย้อนเสริม self-efficacy และบรรทัดฐานทีมให้มั่นคงขึ้น เป็นวงจรป้อนกลับทางบวก (positive feedback loop) อันเป็นหัวใจของการเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างยั่งยืน และเป็นฐานสำหรับการติดตามประเมินผลในระยะยาวของสถานประกอบการ

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

งานวิจัยนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมความปลอดภัยของแรงงานคัดแยกขยะข้ามชาติเป็นผลจากการเกื้อหนุนกันของปัจจัยส่วนบุคคล สิ่งแวดล้อม และการสนับสนุนทางสังคม โดยมี ความเชื่อมั่นในตนเอง (self-efficacy) เป็นกลไกเชื่อมสำคัญที่ทำให้พฤติกรรมปลอดภัยเกิดขึ้นและดำรงอยู่ยั่งยืน องค์ความรู้นี้ขยายความเข้าใจจากแนวคิดเดิมและปรับให้สอดคล้องกับบริบทแรงงานข้ามชาติในเมืองใหญ่

ในเชิงระเบียบวิธี งานวิจัยชี้ให้เห็นคุณค่าของการใช้การวิจัยเชิงคุณภาพกับแรงงานที่มีข้อจำกัดด้านภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งเปิดโอกาสให้สะท้อนประสบการณ์จริงและความต้องการแท้จริงของแรงงาน ทำให้ได้ข้อมูลที่ลึกและใช้ประโยชน์ได้มากกว่างานเชิงปริมาณทั่วไป

ในเชิงประยุกต์ งานวิจัยนี้พัฒนา รูปแบบ SSECW ที่บูรณาการการตระหนักรู้ การเรียนรู้ด้านความปลอดภัย สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติ และการสนับสนุนจากชุมชนแรงงาน เป็นนวัตกรรมที่สามารถ

นำไปใช้จริงเพื่อลดการบาดเจ็บ ลดการสัมผัสความเสี่ยง และยกระดับคุณภาพชีวิตของแรงงาน อีกทั้งยังเป็นต้นแบบที่สามารถต่อยอดสู่กลุ่มแรงงานข้ามชาติในบริบทอื่นได้

สรุป

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมความปลอดภัยของแรงงานคัดแยกขยะชาวกัมพูชาในกรุงเทพมหานคร โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพจากข้อมูลภาคสนามในศูนย์กำจัดมูลฝอยหนองแขม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีแรงงานข้ามชาติทำงานจำนวนมาก ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมความปลอดภัยของแรงงานถูกกำหนดโดยการทำงานร่วมกันของปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ความรู้ ความตระหนัก และความเชื่อมั่นในตนเอง ปัจจัยสิ่งแวดล้อมการทำงาน เช่น ความเพียงพอของอุปกรณ์ป้องกันและสภาพพื้นที่ที่ปลอดภัย และปัจจัยทางสังคม เช่น การสนับสนุนจากนายจ้าง เพื่อนร่วมงาน และชุมชนแรงงาน โดยมี self-efficacy เป็นกลไกเชื่อมสำคัญที่ทำให้การปฏิบัติด้านความปลอดภัยเกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง

จากข้อมูลดังกล่าว งานวิจัยได้นำเสนอแนวทางพัฒนาทักษะการป้องกันตนเองที่สอดคล้องกับข้อจำกัดด้านภาษาและวัฒนธรรมของแรงงาน เช่น การจัดอบรมด้วยสื่อสองภาษา การใช้ผู้นำแรงงานและระบบพี่เลี้ยงในการถ่ายทอดความรู้ และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งได้พัฒนารูปแบบ SSECW ซึ่งบูรณาการการตระหนักรู้ การเรียนรู้ด้านความปลอดภัย การสนับสนุนสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้าด้วยกัน ถือเป็นนวัตกรรมที่ช่วยลดการบาดเจ็บ ลดความเสี่ยง และยกระดับคุณภาพชีวิตของแรงงานข้ามชาติ อีกทั้งยังมีคุณค่าต่อการกำหนดแนวนโยบายด้านสุขภาพและความปลอดภัยของแรงงานในภาคไม่เป็นทางการ และสามารถต่อยอดสู่กลุ่มแรงงานและพื้นที่อื่นได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 การกำหนดนโยบายและมาตรการด้านความปลอดภัยแรงงานข้ามชาติ ควรมีการพัฒนามาตรการด้านความปลอดภัยในการทำงานที่เจาะจงกับแรงงานข้ามชาติในงานเสี่ยง เช่น งานคัดแยกขยะ โดยจัดทำคู่มือหรือหลักสูตรฝึกอบรมสองภาษา เพื่อให้แรงงานเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามมาตรการได้จริง รวมทั้งส่งเสริมให้ศูนย์คัดแยกขยะจัดหาอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลที่ครบถ้วนและเหมาะสม

1.2 การพัฒนาสภาพแวดล้อมและการสนับสนุนจากชุมชนแรงงาน ควรมีการจัดการพื้นที่ทำงานให้ได้มาตรฐานด้านความปลอดภัย เช่น แสงสว่าง การระบายอากาศ และจุดล้างมือที่เพียงพอ

พร้อมทั้งสร้างกลไกการสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงานและผู้นำแรงงานในชุมชน เพื่อเสริมสร้างบรรทัดฐานด้านความปลอดภัยและลดอุปสรรคจากข้อจำกัดด้านภาษาและวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาทักษะความปลอดภัยที่หลากหลาย โดยเปรียบเทียบประสิทธิผลของการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติ การใช้ระบบพี่เลี้ยง หรือการสร้างกลไกชุมชน เพื่อพิจารณารูปแบบที่เหมาะสมที่สุดต่อแรงงานข้ามชาติแต่ละกลุ่ม

2.2 ควรมีการศึกษาติดตามผลการนำ รูปแบบ SSECW ไปประยุกต์ใช้จริงในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้และผลลัพธ์ในระยะยาว ตลอดจนการปรับใช้กับแรงงานต่างชาติกลุ่มอื่น เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถขยายผลเชิงนโยบายได้กว้างขึ้น

References

Archer, D. & Adelina, C. (2021). *Labour, waste and the circular economy in Bangkok*. Stockholm Environment Institute.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice Hall.

Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Continuum.

International Labour Organization. (2020, December 29). *Safety and health for migrant workers*. https://www.ilo.org/resource/safety-and-health-migrant-workers

International Organization for Migration. (2022). *Hazard exposure and vulnerability of migrants: Thailand desk study*. International Organization for Migration. https://thailand.iom.int/resources/hazard-exposure-and-vulnerability-migrants-thailand-desk-study

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.

Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). SAGE.

Kunpeuk, W., Spong, R., Apidechkul, T., Hetrakul, P. & Tamornpark, R. (2022). Access to healthcare and social protection among migrant workers in Thailand before and during the COVID-19 era: A qualitative study. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(5), Article 3083. https://doi.org/10.3390/ijerph19053083

Kusuwan, P. & Sukonthasab, S. (2025). Factors related to quality of life in garbage collectors in Bangkok Metropolitan Area. *Journal of Sports Science and Health, 26*(1), 124–139. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/spsc_journal/article/view/271156

Nget, M., Chanthavilay, P. & Suy, R. (2022). Factors predicting the holistic health status of Cambodian migrants in Thailand. *Open Public Health Journal, 15*(1), Article e187494452210312. https://doi.org/10.2174/1874944502215010312

Ngwira, M., Chitete, M. M., Sibande, M., Ngwira, Y. & Damazio, C. (2024). Understanding solid waste collectors' awareness of occupational hazards and personal protective equipment practices in Northern Malawi. *Environmental Health Insights, 18*, Article 11786302241303688. https://doi.org/10.1177/11786302241303688

Pollution Control Department. (2023). *Report on the situation of community solid waste disposal sites in Thailand, 2023*. Pollution Control Department. https://www.pcd.go.th/publication/31985/

United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. https://sdgs.un.org/2030agenda

Wongrathanandha, C. & Srijaroentham, S. (2024). Work–related illnesses and injuries among urban informal workers in Thailand. *Royal Thai Navy Medical Journal, 51*(2), 399–410. https://he01.tci–thaijo.org/index.php/nmdjournal/article/view/273186

Yotwilai, N. (2024). Migrant workers in Thailand: Qualitative exploration of reporting workplace accidents and filing workers' compensation claims. *International Journal of Occupational Safety and Health, 14*(4), 566–575. https://doi.org/10.3126/ijosh.v14i4.58130